



Tarihsel Süreçte Konya Kent Morfolojisinin Gelişimi

Mustafa ÖNGE

Çankaya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
onge@cankaya.edu.tr

Özet: İç Anadolu Bölgesinin ortasında güneye doğru konumlanmış olan Konya kenti, coğrafi durumu itibarıyla gelişmeye müsait bir alan üzerindedir. Sınırlayıcı öğelerin varlığından çok az etkilenmesine ve büyük doğal afetlere maruz kalmamış olmasına rağmen, gelişiminin her yönde aynı biçimde gerçekleşmemiş olduğu fark edilmektedir. Bu niteliğiyle kentin gelişimine etki eden diğer öğelerin rollerinin incelenmesi açısından önemli bir örnek kabul edilebilecek olan, Konya kentinin geçmişten günümüze tarihsel süreçte uğradığı morfolojik değişim süreci bu çalışmada ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kentin değişim sürecinin sosyo-politik olaylarla bağlantıları; dini, ticari ve idari mekânların konumları ve odaklarla ilişkileri irdelenmiş; kaynak olarak, akademik çalışmalar, arşiv belgeleri ve görsel belgelerden faydalanılmıştır.

Konya kentinin tarihsel süreçteki morfolojik gelişimi temel olarak dört ana aşamada incelenmiştir. Bunlardan ilki kentin kuruluşuna ait izleri barındıran ve günümüzde Alaeddin Tepesi olarak adlandırılan tarihi odağın çevresinde gelişen kent yapısını ele almaktadır. Doğuşu ve gelişimine dair ilk aşamaları hakkında sadece arkeolojik buluntular sayesinde fikir edinilebilen bu yapıya, ilk olarak Bizans ve daha sonrasında Selçuklu dönemlerinde, önemli bir referans olan kent surlarının ilave olduğu görülmektedir. İkinci aşamada ise, kentin doğusunda ve surların dışında dini nitelikli yeni bir ana odak olan Mevlâna Külliyesi ile kentin güneyinde ikincil odakların oluşumuyla biçimlenen kent yapısı tartışılmıştır. Bu yapının oluşumuyla, kentin ilk odağının eski önemini yitirdiği, dini ve idari işlevlerin konumlarının ve ticari mekanların yayılım alanlarının dini nitelikli yeni odağın etkisiyle değiştiği gözlenmiştir. Üçüncü aşama ise kentin gelişimi ile ilgili yönlendirici etkisi olan ve sınırlı bir referans tanımlayan demiryolunun kente ulaşımından planlı gelişim aşamasına kadar olan süreci içermektedir. Nispeten kısa bir zaman periyodunu kapsamasına rağmen, bu aşamanın en önemli ögesi olan demiryolu, kent formunu ve mevcut fiziksel dokusunu çeşitli biçimlerde eş zamanlı olarak etkilemiştir. 20.yüzyıl başında kentte ilk toplu taşıma sisteminin ortaya çıkmasına neden olan demiryolunun, kentin gelişimine etkileri, hızlı tren projesi sayesinde günümüzde de halen sürmektedir. Son aşama ise planlı gelişim aşamasıdır. Bu aşamada kentin mevcut yapısı üzerine öneriler içeren 1924-1957 tarihleri arasında yürürlüğe konmuş ilk planlardan yeni gelişim bölgelerinin önerildiği 1966 ve sonrasında yürürlüğe giren planlara değin, tüm planlama faaliyetlerinin kentin biçimlenmesine olan etkisi tartışılmıştır. Bu süreçte, özellikle 1966 sonrasında kentin ağırlıklı olarak kuzeye doğru geliştiği görülmekte olup, plancı ve yerel yönetimler tarafından bu gelişimi destekleyen kararların alındığı, kentin kuzeye gelişimi doğrultusunda ulaşım ve eğitim ile ilgili önemli öğelerin oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Kentin gelişiminin ilk ve ikinci aşamalarına ait mekânların ve mimari mirası içeren tarihi alanların da planlı gelişim aşamasında fiziksel dönüşüme uğradıkları izlenmektedir.

Çalışma neticesinde, Konya kentinin tek bir tarihi odaktan gelişerek biçimlenmeye başladığı, tarihsel süreçte farklı odaklar çevresinde, çeşitli dönem-



lerin sosyo-politik olaylarından etkilenerek gelişimini sürdürdüğü, ağırlıklı olarak planlı gelişim süreçleri doğrultusunda bugünkü yapısına kavuştuğu görülmüştür. Kentin morfolojik gelişimine ait aşamaların siyasal tarihin dönemlemeleriyle tam bir çakışma içinde bulunmadığı, kentin, esas olarak farklı dönemlerdeki farklı uyarıcı etkenlerin rol oynadığı bir süreçte biçimsel değişimlere uğradığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent morfolojisi, kentsel gelişim, Konya, kent tarihi

Giriş

Türkiye'nin en kalabalık yedinci kenti, 2016 itibarıyla 2.161.000 nüfusa sahip Konya, İç Anadolu Bölgesi'nde kendi adıyla anılan ovanın üzerinde stratejik bir konumda yer almaktadır¹. Konumu itibarıyla, sıradağlar, büyük akarsular veya derin vadiler gibi sınırlayıcı ve yönlendirici öğelerden etkilenmeyen kentin, deprem gibi büyük doğal afetlere maruz kaldığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Bulunduğu bölgedeki konumuna rağmen, kentin gelişiminin her yönde aynı biçimde gerçekleşmemiş olması Konya'yı kent gelişimi bağlamında ilginç kılmakta, kentin gelişimine etki eden baskın coğrafi öğeler dışında kalan insan yapısı öğelerin gelişim sürecindeki rollerinin incelenmesi açısından Konya kenti önemli bir örnek oluşturmaktadır (Şekil 1).



Şekil 1. Konya kentinin uydu görüntüsü, 2018 itibarıyla (Googleearth).

Konya'nın yerleşimin başlangıcından günümüze uzanan tarihsel süreçte uğradığı morfolojik değişim bu çalışma kapsamında ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmış, sürecin sosyo-politik olaylarla bağlantıları; dini, ticari ve idari mekânların konumları ve kentin gelişiminde önemli rol oynayan farklı nitelikteki odaklarla ilişkileri irdelenmiştir. Hazırlanan çalışmada



akademik çalışmalar, arşiv belgeleri ve görsel belgelerden faydalanılarak, tarihsel süreçte Konya kentinin biçimsel gelişimi ortaya konulmak istenmiştir.

Konya Kentinin Gelişimi

Konya kenti tek bir yerleşim odağından oluşmuş, zaman içerisinde yeni odak ve ögelerin kent yapısına örülmesiyle gelişmiş, odakların niteliklerinin ve kent yapısını değiştiren çeşitli olayların ve müdahalelerin etkili olduğu bir tarihsel süreçte biçim değiştirerek büyümüştür. Konya kentinin bu süreçteki morfolojik gelişimi temel olarak dört ana aşamada incelenmiştir.

Tek Odak Çevresinde Gelişim Aşaması (...-14.yy)

Kentin doğuşundan Anadolu Selçuklu döneminin sonuna kadar olan geniş bir zaman dilimini kapsadığı düşünülebilir. Bu aşamada kentin tek odaktan doğup coğrafi koşulların elverişli olması sayesinde her yönde geliştiğinden bahsetmek mümkündür. Konya kentinin oluşumunu sağlayan odak, kentin günümüzde Alaeddin Tepesi olarak bilinen bölümüdür. Kentin yoğun bir bölgesinde yer alan tepe, düzgün olmayan dairevi bir plana sahip olup kabaca 10 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Şekil 2). Halihazırda rekreasyon alanı olarak kullanılmakta olan ve üzerinde sınırlı sayıda yapı bulunan Alaeddin Tepesi, kenti oluşturan ve neolitik döneme tarihlenen ilk yerleşimden günümüze kadar farklı dönemlere ait kalıntılar bulunduran katmanlı bir arkeolojik yapıya sahiptir (Önder, 1971:7). Bu niteliğini göz önüne alarak bu odağın kentin kimliğine ait çok önemli bilgiler barındıran tarihi nitelikli bir odak olduğunu kabul etmek gerekir.

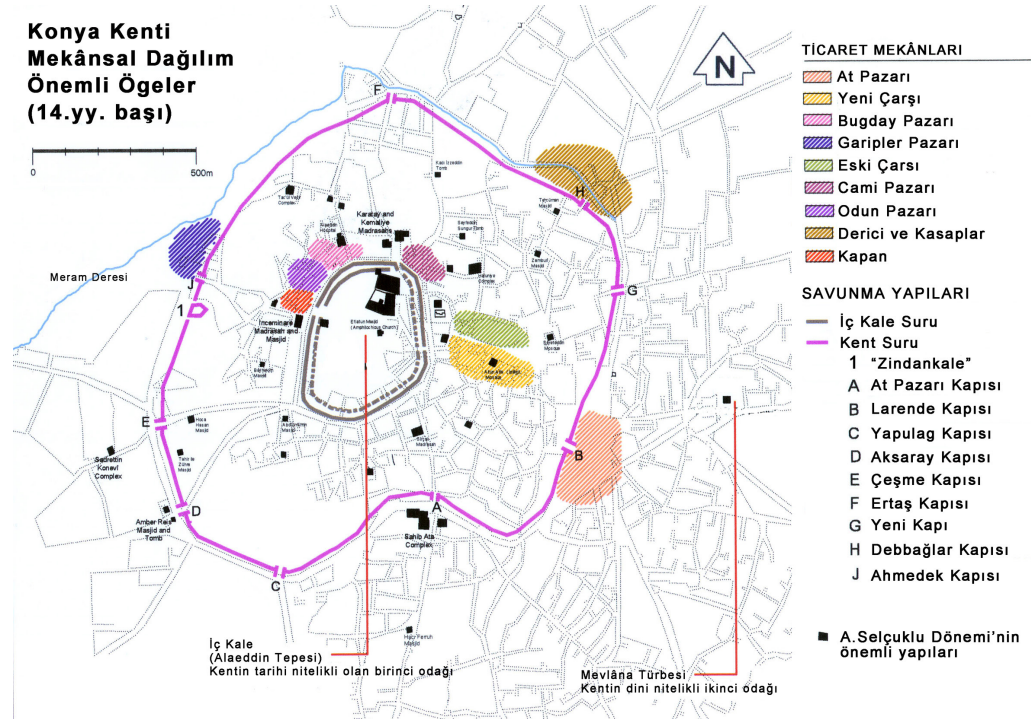
Konya kentinin ilkçağda Anadolu coğrafyasındaki yeri ve önemi hakkında dönemin yazılı kaynaklarından bilgi edinilebilmektedir. Kaynaklardaki ifadelerle göre, Roma döneminde *Iconium* olarak bilinen kent, bulunduğu bölgeye hâkim stratejik konumu olan, ticaret yollarının kesiştiği ve önemli toplantıların yapılabildiği bir yerleşimdir (Strabon, 1993:50, Ramsay, 1941:228). Bununla beraber, kentin yerleşimin başlangıcından itibaren yapısı, tarihi odağın oluşumu ve gelişen kent içindeki yeri hakkında sadece sınırlı miktardaki arkeolojik buluntular sayesinde fikir edinmek mümkün olmaktadır². Odağın etrafındaki kent yapısını anlayabilmek için ise çok daha kapsamlı arkeolojik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır³. Bugün için eldeki verilerle söylenebilecek olan, kentin tarihi odak ve yakın çevresinde anıtsal yapılardan oluşan bir kurguda geliştiği, kuzeyde ve batıda bu gelişim alanının bir kısmı günümüzde de kullanımda olan mezarlıklarla sınırlanmış olduğudur⁴.



Şekil 2. Alaeddin Tepesi ve çevresi, 2009 yılı itibariyle (Konya Büyükşehir Bel. İmar Md. Arşivi).

Yerleşim bağlamında bölge ve konum tarifleyen önemli bir referans ise kent surlarıdır. Roma dönemi Iconium’unda kent surlarının mevcudiyeti hakkında bilgimiz yoktur. Bununla birlikte kentin büyük bir bölümünü ya da tümünü çevreliyor olmasa da kentin tarihi odağı çevresinde bir savunma ögesi bulunması olasıdır ve bu olasılık arkeolojik bulgularla da desteklenmektedir. Surlar, kentin tek odaktan gelişen yapısına, muhtemelen ilk olarak Bizans döneminde eklenmiştir⁵. Bizans dönemi surlarının Anadolu Selçuklu döneminde de varlığını koruduğu, bazı ilave yapılarla güçlendirildiği ve kenti savunmada yetersiz görüldüğü için 1221 yılında yeniden inşa edildiği bilinmektedir⁶. Surların inşasından itibaren kentin yapısı ve yayıldığı alan; tarihi odak (iç kale), surlar, surlar ve iç kale arasında kalan alan ve sur dışında kalan alan olarak basitçe tanımlanabilir (Şekil 3).

Bizans döneminde *Ikonion* olarak bilinen kent, Bizans’ın 21 askeri bölgesinden *Thema Anatolica*’nın merkezidir (Yinanç, 1944:32-34). Önemli ticaret yollarının kavşak noktası niteliğinde olan kentin Bizans döneminde savaşlardan etkilendiği bilinmektedir⁷. Kent nihai olarak 11.yüzyılda Selçuklu hakimiyetine geçmiştir. Bizans Ikonion’unun yapılarından günümüze çok az kalıntı ulaşabilmiştir⁸. Bu dönemin en bilinen yadigarı, kentin tarihi odağının üzerinde yer alan ve farklı işlevlerle kullanılarak 1920’li yıllara kadar varlığını korumuş olan Amphilokios kilisesidir.

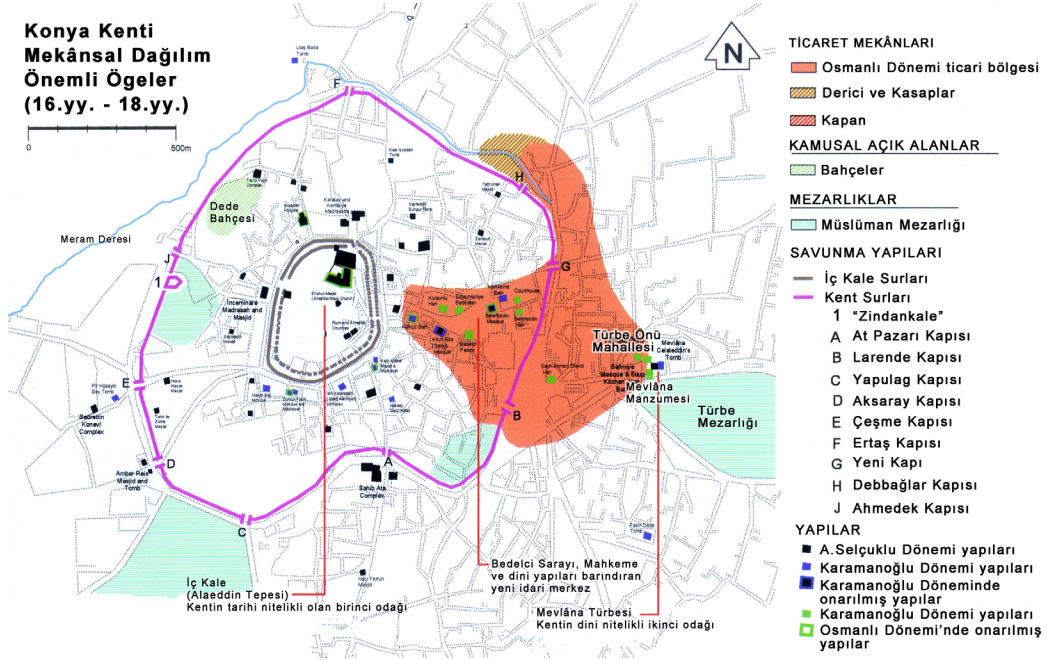


Şekil 3. 14.yy. sonunda Konya kentinin mekânsal dağılımı (Önge, 2011:45).

Konya'nın Selçuklu dönemi gelişimi gerek eldeki yazılı belgeler gerekse mimari ve arkeolojik veriler ile daha net bir biçimde izlenebilmektedir. Bu dönemde tarihi odağın kentin fetih sonrasında ilk yerleşim yeri olmuş, saray ve ulu caminin inşasıyla idari ve dini merkeze dönüşmüştür. Tarihi odak aynı zamanda kentin savunmasında kent surlarından sonraki ikinci kademe olan iç kale olarak önemli rol oynamaktadır. İdari ve dini merkez işlevi olan tarihi odak çevresinde ticari bölgelerin oluştuğu bilinmektedir⁹. Kent surları ise bu gelişim sürecinde sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Surların içinde kalan bölgede olduğu kadar, sur çeperlerinde ve dışında ticaret ve üretim bölgeleri oluşmuş, önemli anıtsal yapılar sur dışında da inşa edilebilmiştir (Özcan, 2007). Hatta kentin gelişiminde etkili olan ikinci odak da kentin doğusunda, sur dışında oluşmuştur. Tek odaklı gelişim sürecinde kentin biçimlenmesini etkileyebilecek, Meram deresi haricinde herhangi bir coğrafi öğeden bahsetmek mümkün değildir. Bununla beraber, günümüzde net olarak izlenemiyor olsa dahi, Roma ve Selçuklu Dönemlerinde mezarlıkların da kentin gelişimiyle ilgili sınırlayıcı ve tanımlayıcı öğeler olduklarını hatırlamak gerekir.

Çift Odaklı Gelişim Aşaması (14.yy – 19.yy)

Çift odaklı gelişim aşaması, Anadolu Selçuklu döneminin sonundan kente demiryolunun bağlanmasına kadar olan zaman dilimini içermektedir. Bu aşamada kentin iki gelişim odağının rekabet içinde olduğu, tarihi odağın giderek önemini yitirirken dini nitelikli ikinci odağın önem kazandığı ve kent gelişiminde etkili olduğu görülür. Bir başka önemli gelişme de bu iki odağın arasında güneye ve kuzeye doğru genişleyen yoğun bir ticari bölgenin oluşumudur (Şekil 4).



Şekil 4. 16.yy. başından 18.yy. sonuna kadar Konya kentinin mekânsal dağılımı (Önge, 2011:63).

Kentin ikinci gelişim odağı kentin doğusunda sur dışındaki bir alanda 13.yüzyıl sonunda inşa edilmiş olan Mevlâna Türbesi'nin ve türbeye eklenen yapılarla biçimlenen manzumenin etrafında oluşmuştur. Dini odağın Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'ye değer verenlerin ve tarikat ehillerinin yerleşimiyle eşmerkezli yapıda geliştiği ve Türbe Mahallesi olarak bilinen yerleşim alanının ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu gelişim Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılıp yerini Karamanoğullarına bıraktığı 14.yüzyılda başlayıp, 15.yüzyılda Karamanoğlu Beyliği'nin ortadan kalkması ve kentin Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra ivme kazandığı düşünülebilir. İkinci odağın ortaya çıkışı ve gelişimi sürecinde tarihi odak ile dini odak arasında kalan bölgenin de ticari işlevleri barındıran yoğun bir bölgeye dönüştüğü anlaşılmaktadır. Kentte ticari yapıların tarihi odak ile dini odak arasındaki bu bölgede inşa edilmesinin, Yavuz Sultan Selim döneminde Mevlâna Manzumesine su getirilmesinin, Mevlâî tarikatının devlet yanlısı tutumuna karşılık edindiği siyasi ve malî desteğin kentin çift odaktan gelişimde etkili olduğu söylenebilir¹⁰. Kentin bu bölümündeki günümüze ulaşabilmiş büyük ölçekli Osmanlı anıtları bu gelişimin yaşayan tanıklarındır.

Kentin Osmanlı hakimiyetine geçmesinden sonra tarihi odağın üzerinde yer alan sarayın kullanımı devam ettiği ve tarihi odağın iç kale olarak önemini koruduğu bilinmektedir. Bununla beraber 17.yüzyılda Bedelci Sarayı olarak anılan yapının iki odak arasındaki ticari bölgede inşa edilmesiyle idari merkez işlevi de tarihi odaktan bu bölgeye kaydırılmıştır (Küçükdağ, 1989:30). Bu bağlamda, çift odaktan gelişen kent yapısında kentin gelişim sürecinde, kentin ilk odağının değişen şartlar doğrultusunda eski önemini yitirdiği, dini ve idari işlevlerin konumlarının ve ticari mekanların yayılım alanlarının dini nitelikli yeni odağın etkisiyle değiştiği anlaşılmaktadır. Koray Özcan (2011), dini odak haricinde kentin gelişiminde etkili olduğunu düşündüğü başka ikincil odaklardan da bahsetmektedir. Bu odakların kentin gelişiminde Mevlâna Manzumesi kadar etkili olamadıkları görülmektedir.

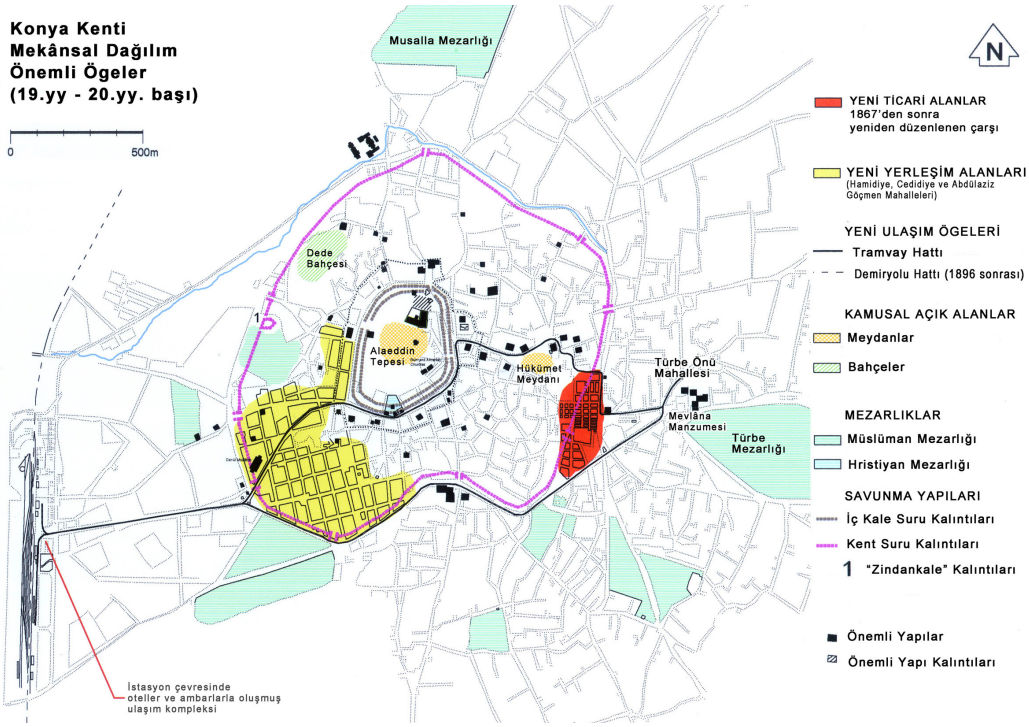


Kente Bölgesel Müdahaleler ve Demiryolunun Etkisi

19. yüzyılda Konya kentinin yaşadığı ve pek çok Anadolu kentinde benzerleri yaşanmış önemli olayların kent formunun ve dokusunun biçimlenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kentte göçlerle yeni iskân alanlarının oluşumu, kentin dini odağına yakın olan ticari bölgede etkili olmuş olan Çarşı Yangınından ve kente demiryolunun bağlanmasından bahsetmek gerekir.

1867 yılında meydana gelmiş olan Çarşı Yangını Konya kentinin ticari bölgesini vuran en büyük yangın felaketidir (Muşmal, 2008:105). Tarihi odak ile dini odağın arasındaki ticari bölgenin güneyinde yer alan kısımda etkili olan, 872 dükkân ve iki caminin kullanılamaz duruma geldiği bu olay neticesinde yangından etkilenen alanın dönemin yapılaşma koşullarını belirleyen Ebniyye Nizamnamelerine göre yeniden düzenlendiği anlaşılmaktadır (Muşmal, 2008:108,109).

1896 yılında kente demiryolunun bağlanması Konya'nın kent gelişiminde yönlendirici etkide bulunmuş, kentin güneybatısında İstasyona yakın yeni mahallelerin oluşumunu, İstasyon Caddesi olarak bilinen ve pek çok Anadolu kentinde de benzerleri bulunan bir kentsel omurganın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu omurga, kentin tarihi ve dini odağı arasında kalan yoğun alandaki idari merkez olan Vilayet Binası'na yakın bir konumdan başlayıp, tarihi odağın güneyinde kentin varlıklı gayrimüslim kesiminin yaşadığı mahalle olan Gazi Âlemşah Mahallesi'nden geçerek İstasyona doğru uzanmaktadır¹¹. Daha sonraları şehrin ilk toplu taşıma sistemi de bu güzergâh üzerinde işletilmeye başlanacaktır (Önge, 2011:79). İstasyona yakın yeni mahallelerin oluşumu ise göçlerden bağımsız olarak düşünülemez. Zira kaynaklarda buralara muhacirlerin yerleştirildiklerinden bahsedilmektedir. Demiryolunun kente bağlanmasının ekonomiye olan olumlu etkisinin ötesinde, ticari işleve sahip otel ve ambar gibi yapıların sayılarında belirgin bir artışa neden olduğunu, istasyon çevresinde ve demiryolu çeperinde ticaret ve üretim ile ilgili yapıları içeren bir bölgenin oluşmaya başladığını düşünmek mümkündür. Demiryolunun etkisi planlı gelişim döneminde de devam etmiştir. Göçmen mahalleleri, farklı tarihlerde kentin çöküntü alanlarına ve kent ile istasyon arasında kalan, tarihi odağın güneybatısındaki bölgeye göçmenlerin yerleştirilmesiyle oluşmuştur (Önge, 2011: 72). Bu müdahale kentin İstasyon caddesi aksında güneybatı doğrultusunda gelişmesine yön vermiştir. Yangının etkilediği ve göçmen mahallelerinin olduğu alanlar, kentin 20.yüzyıl başlarındaki durumunu betimleyen haritalarda gridal dokular olarak kendisini göstermektedir (Şekil 5).



Şekil 5. 19.yy. sonundan 20. yy başına kadar Konya kentinin mekânsal dağılımı (Önge, 2011:74).

Kentin tek odaklı ve çift odaklı gelişim süreçlerinde önemli bir referans ögesi olan Konya kent surları bu aşamada büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. 19.yüzyılda işlevsel geçerliliğini yitirmiş olan sur ögesinin ve bununla ilgili yapıların yeni yapıların inşası için malzeme temin edilmesi gibi süreçlerde hızla tahrip edilerek yitirildiği görülmektedir¹².

Planlı Gelişim Aşaması

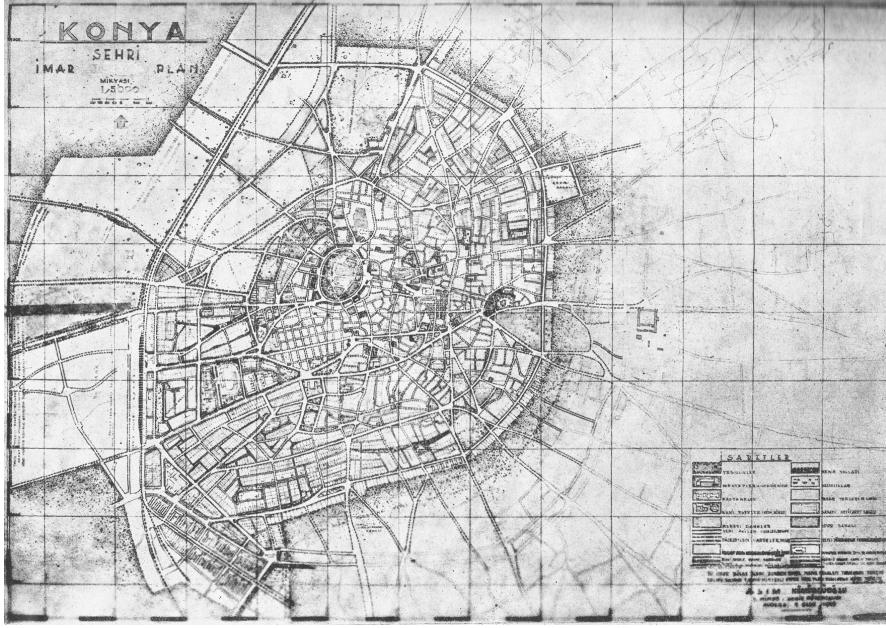
Kentlerin biçimlenmesinde önemli rol oynayan imar planları Konya kentinin biçimlenmesinde de etkili olmuştur. 1924-1957 tarihleri arasında yürürlüğe konmuş ilk planların kentin mevcut oluşumu üzerinden öneriler getirdiği, 1968 ve sonrasındaki planlarda ise yeni gelişim bölgelerinin önerildiği görülmektedir.

Konya kentinin planlı gelişimine yönelik ilk çalışmanın 1924 tarihinde Scarpa isimli bir plancıya hazırlatıldığı anlaşılmaktadır. Bu plan günümüze ulaşamamış olduğundan kapsadığı alan ve içerdiği öneriler hakkında bilgi edinilememiştir. Kentin mevcut yayılım alanı dışında herhangi bir öneri içerdiğine dair bilgiye de rastlanmamıştır.

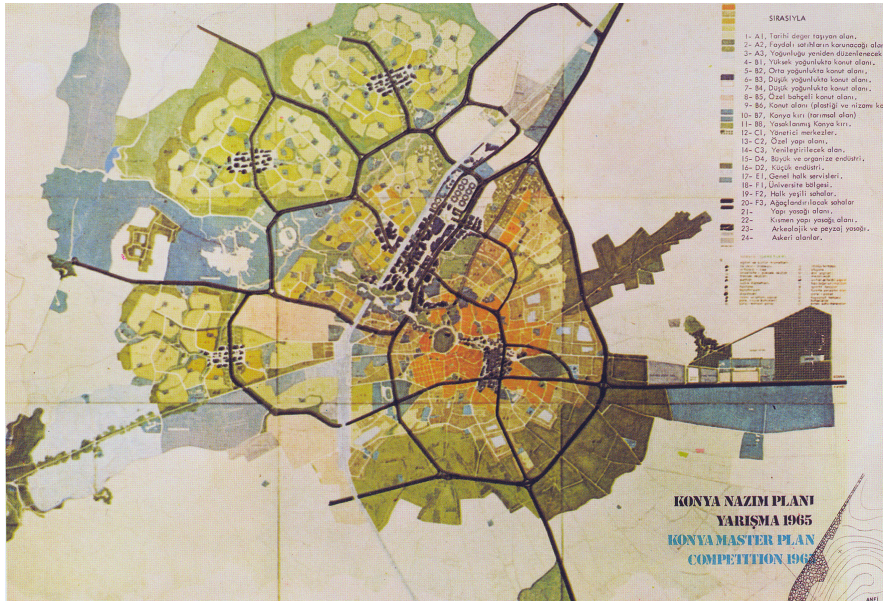
1930'lu yıllarda yeni bir imar planı yapılması için başlatılan çalışmaların ancak 1946 yılında sonuç verebildiği görülür (Önge, 2011:85-86). Asım Kömürçüoğlu'nun müellifi olduğu 1946 İmar Planı ana hatları itibarıyla çift merkezli gelişim sürecinin özellikle tarihi odak üzerinden genişleyerek devamı niteliğindedir ve kentin tarihi odağının çevresine yönelik büyük ölçekli yapılaşmalarla yoğunluk artışı önermektedir (Şekil 6). Leyla ve Ferzan Baydar'ın müellifleri oldukları 1954 ve 1957 planları da ana hatları itibarıyla 1946 imar planından çok farklı değildir. 1950'li yıllarda bu planların uygulanması sonucunda çok katlı yapılaşma ile kentin özellikle tarihi odak çevresinde çehresinin değiştiği gözlenir. 1950'li yıllarda kentte, şeker fabrikası, tuğla fabrikası ve yem fabrikalarının kuruluşu, 1960'lı yıllarda



bunlara çimento fabrikasının eklenmesi, 1962 yılında iki yüksek enstitünün açılması ciddi bir nüfus artışını beraberinde getirmiştir (Darkot, 1967:852, Baykara, 2011:87). Şöyle ki; 1923 yılında 45.000 ile 50.000 arasında olan kent nüfusu 1945 yılında 58.457 olarak tespit edilmiş, 1955 yılında ise bu rakam 92.236’ya yükselmiştir (Baykara, 2001:83). Bütün bu gelişmeler mevcut imar planını ve 1957 tarihli revizyonunu yetersiz kılarak yeni bir imar planına ihtiyaç duyulmasını sağlayacaktır.



Şekil 6. 1946 Konya İmar Planı (Kömürcüoğlu, 1947:15).



Şekil 7. 1966 Konya İmar Planı, 1965 tarihli yarışma paftası (Y. Taşçı arşivi).



açılan yolu ve artan yapı yoğunluğu ile kentin bir bölümü haline gelmiştir. Bu süreçte Konya'nın bağ evlerinin yerini varlıklı esnaf kesiminin villalarının aldığı görülmektedir. Kentin batısında yer alan ve etrafında yoğun yapılaşma gelişen askeri bölgeler de bu süreçte dönüşüme uğramaktadır. Konya kentinin yayılım alanının özellikle kuzey yönünde genişlemesi, kentin dışındaki tarihi nirengi noktalarından ve kente yakın iki önemli Selçuklu kervansarayından biri olan Horozlu Han'ı sanayi bölgesinin içinde bırakmıştır (Şekil 9). Bir diğer önemli yapı olan Zazadin Han ise aynı süreçte tehdit altındadır.



Şekil 9. Horozlu Han, 2018 itibariyle genel görünüm (Foto:H.Sipahioğlu).

Kentin planlı gelişim sürecinde, tarihi ve dini odakları, kentin gelişimiyle birlikte artan yoğunlukla fiziksel dönüşüme uğramaktan korumak konusunda geç kalındığı ve yavaş davranıldığı görülmektedir. Tarihi odak 20.yy'ın başından günümüze değin yerel yönetimlerce rekreasyon alanına dönüştürülmeye çalışılmış, arkeolojik potansiyelinin bilinmesine ve hatta 1982 yılında sit alanı ilan edilmesine karşın müdahaleler engellenememiştir. Tarihi ve dini odaklar ile bunların arasında kalan tarihi ticari bölgeyi kapsayan koruma imar planı 1996 yılında hazırlanmış olmasına rağmen itirazlar sonucu iptal edilmiş, hazırlanan plan revizyonu ise 2000 yılında yürürlüğe girebilmiştir (Tuncer, 2006:100,113). Bu gecikmenin doğal bir sonucu olarak yoğunluk artışı oluşturan yapılaşmanın ve diğer olumsuz gelişmelerin önüne geçilememiş olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yeni gelişmelerle eş zamanlı olarak kentin tarihi dokusunun dönüşümünün engellenemediği, koruma önlemlerinin kent ölçeğinde başarıya ulaşamadığı bir büyüme sürecinden bahsetmek mümkündür.

Sonuç

Konya kentinin, kenti oluşturacak yerleşimin başlangıcı olan tek bir tarihi odaktan dışı doğru gelişerek biçimlenmeye başladığını ve bu durumun dini karakterli olan ikincil odağın ortaya çıkışıyla 14.yüzyıla kadar devam ettiğini düşünmek mümkündür. 14.yüzyıldan 19.yüzyıl sonuna kadar olan zaman diliminde kentin, iki farklı nitelikli esas odak ve ikincil odakların etkisiyle yayılım alanını genişlettiği görülmektedir. Bu süreçte kentin ilk odağı giderek önemini yitirmiş, idari işlev tarihi odaktan kopup bu iki odak arasında oluşan ticari



bölgenin içine taşınmıştır. 19.yüzyıl sonunda demiryolunun kente bağlanması yeni bir gelişim sürecini tetiklemiş, o dönemde kentin yayılım alanı dışında bulunan istasyon ve çevresinde ticari yapılar ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde göçler ve Çarşı Yangınının kentin mevcut yayılım alanı içerisinde değişikliklere ve yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. 20.yüzyılın başında Cumhuriyetin kurulmasıyla eş zamanlı başlayan planlı gelişim aşamasında, üç imar planı ile, 1966 yılına kadar Konya'nın mevcut yayılım alanının dışına doğru genişletilerek ve tarihi dokunun tahribi pahasına mevcut düzendeki yoğunluk artırılarak kentin büyümesi öngörülmüş, 1966 sonrasındaki planlarla kent için ağırlıklı olarak kuzeye doğru gelişim öneren yeni alanlar önerilmiştir. Günümüzün Konya kenti ise her yönde gelişen ve bu süreçte daha öncesinde kent dışında kalan mesire yerleri ve tarihi nirengi noktalarını bünyesinde olumsuz biçimde dönüştürerek büyüyen bir yapıya sahiptir.

Konya kenti gelişim sürecinde, çeşitli dönemlerin sosyo-politik olaylarından etkilenerek gelişimini sürdürmüştür. Bununla birlikte, bugünkü yapısının oluşum nedeninin ağırlıklı olarak planlı gelişim süreçlerinin uygulamaları olduğu görülmektedir. Kentin özellikle 1950'li yıllarda başlayan süreçle nüfusunun sürekli ve hızlı bir biçimde artması kentin yayılım alanının büyümesini beraberinde getirmiş ve yeni imar planlarının yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda 1966 İmar Planı önerileri itibarıyla kent formunda farklı ve önemli bir belirleyici olmuştur.

İncelenen süreçte devletlerin kente hâkim oldukları dönemler ile kentin gelişimi arasında tarih bazında doğrudan bir bağlantı kurmak güçtür. Şöyle ki; her ne kadar eldeki sınırlı bilgilerle net olarak izlenemese de tek odaktan gelişim süreci bir süreklilik olup, sadece Roma ve akabinde Bizans dönemlerinin veya Anadolu Selçuklu döneminin kente etkisi olarak düşünülemez. Çift odaklı gelişim aşaması da zaman dilimi olarak kentte Karamanoğlu hakimiyetini tamamen ve Osmanlı hakimiyetini de büyük ölçüde içermektedir, sadece bir devletin hüküm sürdüğü dönemi kapsamamaktadır. Konya örneğinde kentin, devletlerin hakimiyet dönemlerindeki uygun ekonomik koşulların ve bu koşulların farklı dönemlerdeki bölgesel ölçekte uyarıcı etkenler veya müdahaleler ile birleşimlerinin sonucu olan bir süreçte biçimsel değişimlere uğradığı anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

- Akok, M. (1975). “Konya Şehri İçindeki Alaeddin Tepesi'nde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları”, *Belleten*, Cilt: XXXIX, Sayı:154, s:217-224.
- Arik, R.O. (1942). “Alâeddin Tepesi”, *Konya*, Yıl:VII, Sayı:49, Konya: Konya Halkevi, 15-18.
- Baykara, T. (2004). *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Baykara, T. (2001). “Günümüz Konyasına Kısa Bir Bakış”, *Gez Dünyayı Gör Konya'yı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s: 79-87.
- Baykara, T. (1985). *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Darkot, B. (1967). “Konya”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt:6, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s:841-853.
- Erdoğan, M. (1950 Mart). “Yavuz Selim Devrinde Konya”, *Anıt*, Yıl:2, Sayı:15, Konya: Konya ve Mülhakatı Eski Eserleri Sevenler Derneği.
- Evliya Çelebi (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî*, III.Ki-



- tap, (haz. S.A. Kahraman, Y.Dağlı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice, S. (1981). “FriedrichBarbarossa’nın III.Haçlı Seferi ve Konya Savaşı ile Sibiliala ve Mavga Kaleleri”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Cilt: V-VI*, Ankara, s: 151-178.
- Eyice, S. (1971). “Konya’nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflatûn Mescidi”, *Sanat Tarihi Yıllığı, IV*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, s: 269-303.
- Gordlevski, V. A., (1938 Şubat-Mart). “Konya İrva ve İska Tarihine Dair Materyaller”, *Konya*, 18-19, Konya: Konya Halkevi, s:1052-1069
- Karpuz, H. (2003). “Konya’da Osmanlı Mimarisi”, *Osmanlı Döneminde Konya*, Konya: T.C.Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, s: 237-245, s.239.
- “Konya” (1982), *Yurt Ansiklopedisi, Cilt:7*, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, s:5097-5277.
- Konyalı, İ.H. (1964). *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- Küçükdağ, Y. (1989). *Lale Devri’nde Konya*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Muşmal, H. (2008). “1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 32:1*, Sivas, s:97-116.
- Onat, S. (1949). “Roma Devrine Ait Bir Kitabe”, *Anıt, 1:5*, Konya: Yeni Kitap Basımevi, s.18-20.
- Önder, M. (1971). *Mevlânâ Şehri Konya*, Ankara: Güven Matbaası
- Önge, M. (2011). *Conservation of Cultural Heritage on Alaeddin Hill in Konya from the 19th Century to Present Day*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Doktora Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Önge, M. (2010). “Alâeddin Keykubad Dönemi İmar Faaliyetlerinden Konya Şehir Surları Hakkında Karşılaştırmalı ve Sayısal Değerlendirmeler”, *II. Ulusal I. Alâeddin Keykubad ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri, 06-07 Kasım 2008 Konya* (ed. Y. Küçükdağ, M. Çıpan), Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, s: 289-301.
- Özcan, K. (2011). “Anadolu’da Erken Dönem Türk Kent Morfolojisi Selçuklu Başkenti Konya”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4:19*, s:176-189.
- Özcan, K. (2007). «Vakfiyelere Göre Selçuklu Kentinde Ticaret Mekânlarının Örgütlenme Düzeni ve Mekânsal Diziliş Biçimleri Üzerine Bir Deneme: Konya Örneği», *Vakıflar Dergisi, 30*, Ankara: V.G.M., s: 87-100.
- Ramsay, W.M. (1941). *The Social Basis of Roman Power in AsiaMinor*, Aberdeen University Press, Aberdeen.
- Strabon (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, (çev. A.Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tuncer, M. (2006). *Tarihsel Çevre Koruma Politikaları Konya*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yasa, A. (1996). *Anadolu Selçuklular Döneminde Bir Türk İslâm Şehri Olarak Konya*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.



¹ <<https://tr.wikipedia.org/wiki/Konya>> erişim 25.06.2018.

² Bu konudaki en önemli çalışma, 1941 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Alaeddin Tepesi’nde yapılan kazılardır. Bu kazıların bulguları ilk yerleşimi M.Ö.2000 yıllarına dayandığını, kent olarak gelişiminin Frig döneminde en erken M.Ö.1000 yılına kadar dayanabileceğini ortaya koymaktadır (Arık,1942:15-18, Akok,1975:217-224).

³ Konya kent merkezinde yapılmış kapsamlı bir arkeolojik çalışma henüz yoktur. Mevcut arkeolojik bulguların hemen hepsinin yeni yapıların inşaatı sırasında ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Bu süreçte Roma dönemi İconium’una ait mezar yerleri, Bizans Dönemi’ne tarihlenen bir anıtsal yapıya ait döşeme kalıntıları gibi kent dokusu hakkında fikir veren izlerin bulunduğu farkedilmektedir.

⁴ Bu bölgede tarihi odağa yakın kısımda bir hamam, bir tapınağın ve bir tiyatronun varlığına ilişkin bilgiler mevcuttur (Onat,1949: 18-20, Konyalı, 1964:125, Yasa, 1996:43). Tuncer Baykara da Roma dönemi kent gelişiminin tek odak etrafında olduğunu düşünmektedir (Baykara, 1985:23).

⁵ Evliya Çelebi, (1999), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî*, III. Kitap, (haz. S.A. Kahraman, Y.Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.15.

⁶ Ahmedek, bu yapılardan biri olup kentin batısında surun iç kısmında sura bitişik olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kaynaklara göre bu yapı, zindan ve cephanelik olarak kullanılmaktadır (Önge, 2010:289-301).

⁷ Evliya Çelebi’ye göre Konya iç kalesi Hz.Ömer ile mektuplaşan Bizans hükümdarı tarafından onarılmıştır. Bu bilgi 7.yüzyılın ilk yarısına rast gelmektedir (Konyalı, 1964:122).

⁸ SemaviEyice, bu bağlamda iki mezar odası, muhtemelen bir kiliseye ait olan bir zemin döşemesi kalıntısı ve kentin tarihi odağı üzerinde yer almakta olan Eflatun Mabedi ya da Amphilokios Kilisesi olarak bilinen yapıdan bahsetmektedir (Eyice, 1971:270-271).

⁹ 1190 yılında FriedrichBarbarossa’nın başını çektiği III.Haçlı Seferi’nde, haçlılar kentin dış surunu aşarak kente girmişler, bu sırada Sultan ve oğlu iç kaleye sığınarak kurtulabilmiştir (Eyice,1981:152).

¹⁰ Kentte Osmanlı hakimiyetinin başlangıcı olarak adlandırılabilir bir dönemde, Fatih Sultan Mehmed ve Sultan II. Bayezid dönemlerinde Konya’da bu bölgede Alaca Han ve Kiremitli Han’ın inşa edilmiş olması, 1538 yılında ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından Süleymaniye Bedesteni’nin yaptırılmasıönemli gelişmelerdir (Karpuz, 2003:239, Önder,1971:417). 1514 yılında Yavuz Sultan Selim’in İran seferi esnasında ordusuyla hem gidiş hem de dönüş yolunda konakladığı kentte, Sultanın emriyle Mevlâna Manzumesinde onarımlar yaptırılmış, manzumeye ve çevresine su getirilmiştir (Gordlevski,1938:1059, Erdoğan, 1950:11-12).

¹¹ Vilayet binası, 1882 yılında daha önceden Bedelci Sarayı’nın mevcut bulunduğu konumda inşa edilmiştir. Bu bağlamda bahsettiğimiz dönemde idari merkez işlevinin konum değiştirmemiş olduğunu ifade edebiliriz. (Önge, 2011:75).

¹² Konyalı (1964:139), Vilayet Binası’nın inşaatında surların kalıntılarında sökülen taşların kullanıldığını belirtmektedir.

¹³ Yavuz Taşçı daha sonra Konya kentinin gelişimi için 1968 İmar planındaki düşüncelerinin devamı niteliğindeki yeni plan ve revizyonlardan oluşan sekiz çalışma daha hazırlamıştır (Önge, 2011:204).